

1. PODSTATA A ZÁKLADNÉ PRINCÍPY EKONÓMIE

Základná odporúčaná literatúra

Heyne, Paul: *Ekonomický styl myšlení* (dostupné na: <http://www.libinst.cz/etexts/heyne.pdf>). VŠE. Praha, 1991 (1. kap.), preklad originálu publikovaného v r. 1987.

Hazlitt, Henry: *Ekonomie v jedné lekci*. Liberální institut. Praha, 1999 (s. 16-28), preklad originálu, publikovaného v r. 1946

Bastiat, Frédéric: *Co je vidět a co není vidět* (http://www.libinst.cz/etexts/bastiat_co_je_videt.pdf). Liberální institut. Praha, 1998 (s. 99 – 148), preklad originálu, publikovaného v roku 1863.

Smith, Adam, *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Liberální institut. Praha. 2001; preklad originálu, publikovaného v roku 1776.

Read, Leonard [1958]: *Ja ceruzka*. Foundation for Economic Education. Preklad Nadácia F. A. Hayeka (<http://www.hayek.sk/content/view/77/56/>).

Doplňujúca literatúra

Mises, Ludwig: *Lidské jednání: pojednání o ekonomii* (dostupné na: http://www.libinst.cz/etexts/mises_lidske_jednani.pdf). Liberální institut, 2006; preklad originálu z roku 1949.

Schoolland, Ken: *Podivuhodná dobrodružství Jonatana Gullibla* (dostupné na: <http://www.libinst.cz/etexts/gullible.pdf>). Liberální Institut a Centrum liberálních studií. Praha, 1999; preklad originálu z roku 1995 (druhé vydanie).

Friedman, Milton - Friedmanová, Rose: *Svoboda volby* (dostupné na: <http://www.libinst.cz/stranka.php?id=156>). H&H Jinočany. 1992, preklad originálu z r. 1980.

Rothbard, Murray: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut. Praha, 2001.

Smith, Adam: *Teorie mravních citů*. Liberální institut. Praha, 2005; preklad originálu z roku 1759.

Salin, Pascal (2007): „Vlastnická práva, konkurence a Evropská unie.“ In: Gonda, P. – Chalupníček, P. (eds.): *Na obranu slobodného trhu*. Prešov, Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Liberální institut, s. 53 - 79.

1.1 RÁMCOVÉ VYMEDZENIE PODSTATY EKONÓMIE

„Keď preniknete do niektorých z princípov ekonomického uvažovania a osvojíte si ich, tak (...) si začnete všimnúť, že mnohé čo sa uvádza o spoločenských problémoch je mixom zdravého rozumu a nezmyslov. Zvyknete si rozlišovať medzi plodmi zdravého rozumu a nezmyslami s využitím základných konceptov ekonomickej analýzy.“ (Heyne, 1991, s. 23 - 24)

Ekonomía

- je spoločenská veda (ktorá vznikla odčlenením z morálnej filozofie)¹ o (alternatívnych) rozhodovaniach a voľbách ľudí o tom, ako (akými prostriedkami) uspokojiť svoje neobmedzené potreby vzácnymi zdrojmi (vrátane času)
- popisuje, analyzuje a porovnáva ľuďmi volené prostriedky (faktory) k dosiahnutiu ich cieľov pri obmedzených zdrojoch a vyvodzuje (vysvetľuje) vzťahy poznateľných príčin a predvídateľných dôsledkov rozhodnutí ľudí bez hodnotových súdov (definíčné znaky: *kauzálny charakter a hodnotová neutralita* – nie čistá, keďže je vedou o konaní človeka)
- popisný, analytický a komparatívny charakter skúmania prostriedkov na dosiahnutie cieľov bez hodnotových súdov s hľadaním odpovedí na otázky „čo je..“, „čo vplýva na..“ znamená, že *ekonomía je pozitívna veda*
- nemala by zahŕňať hodnotové súdy („ako sa má človek správať“, „či je cieľ morálny“ a pod.), teda otázky etiky – napriek tomu sa vymedzuje aj *normatívna ekonomía* (zahŕňajúca aj hodnotové súdy a odporúčania vo vzťahu k cieľom)
- nedáva odpovede na emotívne správanie, city ľudí
- skúma ľudské konanie (ako vedomé a účelové chovanie človeka), najmä spôsoby rozhodovania človeka o využití obmedzených, resp. vzácných, statkov a výmenné procesy, vzťahy a rozhodovania ekonomických subjektov
- znamená nástroj ekonomického myslenia a efektívnejšieho rozhodovania v živote s využitím ekonomickej vzácnosti, porovnávaním hodnoty alternatívnych (obetovaných) príležitostí a s cieľom maximalizácie úžitku, respektíve čistých výhod (rozdielu medzi výnosmi a nákladmi)
- predstavuje pomôcku (nie návod) pre efektívnejšie rozhodovanie a konanie človeka (ako čo najefektívnejšie dosiahnuť ciele): jeden z predpokladov úspešnosti uplatniť sa v profesionálnom a osobnom živote (napríklad na trhu práce, v podnikaní a pod.)
- predstavuje základ pre každodenné rozhodovanie: ráció, logické uvažovanie (vyváženie k emóciám)
- umožňuje aj prevenciu podľahnutiu často akceptovaným mýtom (trh je „hra s nulovým súčtom“, kde niekto bohatne na úkor iných, akceptovanie regulácie zisku, vyvlastňovania, sociálnej pomoci nielen chudobným, dotácií a iných vládnych „darov“, nutnosť zmierňovať rozdiely, či napríklad možnosť dlhodobo zvyšovať ekonomický rast rozpočtovou politikou vlády a menovou politikou centrálnej banky)

Štruktúra: mikroekonomía vs. makroekonomía, pozitívna vs. normatívna,...

Dôležité pojmy ekonomíe [„indície“ na ceste k ekonomickému mysleniu]:

- človek - (neobmedzené) potreby – rozhodovanie sa/voľby – alternatívy – vlastný záujem – (obmedzené) zdroje – vzácnosť – výmena – (výmenná) hodnota – úžitok (čisté výhody)...

¹ Za duchovného otca ekonomie odčlenenej od filozofie sa považuje Adam Smith (1723-1790). Vo svojom diele *Pojednanie o podstate a pôvode bohatstva národov* [1776] ako prvý komplexne a v ucelenom a logickom usporiadanom systéme rozpracoval nereduktívne (bez preferovania akejkoľvek skupiny na trhu) pre ekonomiu a ekonomické myslenie kľúčové otázky, týkajúce sa napríklad príčin a zdrojov tvorby bohatstva. Nespochybnuje to ani fakt, že vo významnej miere vychádzal napríklad z kníh Richarda Cantillonu *Esej o podstate obchodu*, Davida Huma *Politické rozpravy* a Francoisa Quesnaya *Ekonomická tabuľka*.

Ako ekonomicky skúmať?

Primárne podmienky ekonomického skúmania:

- čo možno najviac racionálny, neemotívny a faktormi a ekonomickými zákonitosťami podložený pohľad na skúmaný jav, udalosť, rozhodnutie a pod.,
- schopnosť skúmať a zohľadniť aj dlhodobé a nepriame dôsledky nejakého kroku, či rozhodnutia, teda posudzovať a hodnotiť aj to, čo nie je vidieť“ („vidieť aj za roh“).

Základom ekonomického pohľadu a skúmania je inak povedané slovami Henryho Hazlitta nasledovné tvrdenie.

„Umenie ekonómie spočíva v skúmaní nielen bezprostredných, ale aj dlhodobých dôsledkov daného činu alebo opatrenia a spočíva v sledovaní tohto dopadu nielen na jednu skupinu, ale i na všetky ostatné skupiny v spoločnosti“ (Hazlitt, 1999, s. 17).

Jasný a logický opis ekonomického skúmania možno jednoznačne identifikovať napríklad v diele Frédérica Bastiata *Čo je a čo nie je vidieť* ([1 863] 1998), osobitne v stati „Rozbité okno“.

„Príklad rozbitého okna“, tým straty hodnoty okna pre spoločnosť predstavuje učebnicové zdôvodnenie nemožnosti prínosu pre spoločnosť z dôvodu obnovy (vojnou, katastrofami, či inak) zničených statkov, a to porovnaním s alternatívou, ak by nedošlo (slovami Frédérica Bastiata) k „rozbitiu okna“.²

² Viac v Bastiat, Frédéric (1990), str. 100-102.

1.2 ZÁKLADNÉ PRINCÍPY / ZÁKONITOSTI EKONÓMIE

Vychádzajúc z vyššie naznačeného vymedzenia podstaty ekonomie vyplývajú princípy, resp. zákonitosti, o ktoré sa opiera (nielen) ekonomia:³

1. Princíp dobrovoľného rozhodovania a konania jednotlivca
2. Princíp ľudských interakcií a spoločenskej kooperácie
3. Princíp maximalizácie úžitku a čistých výhod
4. Princíp (neviditeľnej ruky) trhu
5. Princíp vlastníctva a vlastníckych práv
6. Princíp neobmedzovanej konkurencie
7. Princíp hodnoty a nákladov obetovanej príležitosti

Ad 1. Princíp dobrovoľného rozhodovania a konania jednotlivca

Prvý princíp je postavený na nasledovných základoch:

- metodologický individualizmus;
- racionálny egoizmus (neidúci proti ostatným) a vlastný záujem (*self-interest*);
- rešpektovanie primárneho rozhodovania jednotlivcov: iba jednotlivec sa (primárne) rozhoduje: nie skupiny, vlády a iné kolektívne „orgány“ (ich rozhodnutia „len vyplývajú“ z rozhodnutí jednotlivcov);
- rešpektovanie a zohľadňovanie rizika ako prirodzenej súčasti individuálneho rozhodovania.

Základom vedy o človeku je skúmanie ľudského konania (*human action*). To napríklad Ludwig von Mises definoval ako účelové chovanie človeka, ktoré prostredníctvom výberu a voľby prostriedkov smeruje k dosiahnutiu cieľa, pričom želania dosiahnuť cieľ sú motívom k tomu, aby človek konal (Mises, 2006, s. 11-20). Pri rozhodovaniach však človeka motivuje i jeho hodnotová preferencia. Metodologicky sa jednoznačne ľudské konanie vymedzuje ako individualistické a dobrovoľné.

Z podstaty povahy človeka vyplýva **individualizmus**, nie kolektivismus, a to vo viac alebo menej skrytej podobe. Iba jednotlivci sa priamo rozhodujú a mali by niesť **zodpovednosť** a **riziko** za svoje činy. Rozhodnutia jednotlivca sú preto racionálnejšie ako rozhodnutia skupiny jednotlivcov, aj keď sú nedokonalé a chybné.

Axiómou ľudskej prirodzenosti v spoločnosti je tiež **rôznorodosť**, ako protipól uniformity, či harmonizácie. Sú to napríklad rozdielne schopnosti a zručnosti jednotlivcov, ktoré sú základom prirodzených rozdielov medzi ľuďmi, tak finančných, ako aj v miere uvedomovania si a využívania (výhod) slobody. Snahy o rovnosť, ako aj o vyrovnávanie rozdielov, sú v príkrom protirečení k princípu osobnej slobody.

Medzi v súčasnosti väčšinou akceptované snahy o rovnosť a o vyrovnávanie rozdielov patria sociálne inžinierske pokusy o vyrovnávanie rozdielov v príjmoch (napríklad progresívnym zdaňovaním), či snahy o vyrovnávanie na základe iných rozdielov, napríklad pohlavia.

³ Princípy, resp. zákonitosti (javy / skutočnosti v spoločnosti s univerzálnou platnosťou) sú autorom prednášky vyrátané iba vybrané a na tomto mieste iba naznačené, keďže v ďalších seminároch sa im budeme venovať hlbšia pozornosť. Zároveň platí, že nie sú uvádzané v poradí podľa miery ich dôležitosti.

Populárne sú aj snahy experimentátorov o vyrovnanie regionálnych rozdielov, či rozdielov medzi daňovými systémami štátov.

Zástancovia takýchto a podobných pokusov si pritom nechcú pripustiť, že výsledkom ich snáh o vyrovnanie rozdielov je alebo skôr či neskôr vždy bude spriemerovanie, ale nie tým, že sa pomôže „chráneným“ (často naopak), ale trestaním, obmedzením schopnejších a aktívnejších. Konečným dôsledkom toho je pomalšie vytváranie zdrojov a celkovo postupne pomalšie napredovanie všetkých v spoločnosti.

Pre motivácie k tvorivej aktivite ľudí je nevyhnutný **princíp dobrovoľnosti**. Princíp dobrovoľnosti ako protíváha povinnosti (vrátane povinného odvádzania sociálnych odvodov, či donedávna aj na Slovensku povinnej základnej vojenskej služby) je človeku prirodzený princíp a pre slobodu a prosperitu nutný predpoklad a dobrovoľné činnosti sú prinajmenšom v dlhodobejšom horizonte efektívnejšie ako vynucované.

Vystihujú to napríklad nasledovné slová Friedmanovcov:

„Dobrovoľná výmena a dobrovoľná spolupráca sú nutnými podmienkami prosperity aj slobody. [...] Ekonomika prevažne založená na dobrovoľnej výmene obsahuje potenciál tak pre rast prosperity, ako aj ľudskej slobody. Nemusi síce tento potenciál v každom ohľade využiť, ale nepoznáme príklad jedinej spoločnosti, ktorá by dosiahla prosperitu a slobodu bez toho, aby dobrovoľná kooperácia a dobrovoľná výmena boli jej hlavnými princípmi“ (Friedman - Friedmanová, 1992, s. 12).

Ad 2. Princíp ľudských interakcií a spoločenskej kooperácie

Ľudí vedú abstraktné emotívne aj racionálne motívy k tomu, aby vzájomne komunikovali a spolupracovali. Východiskom je poznanie sformulované Aristotelom, že „človek od prírody tvor spoločenský“, rozvedené napríklad Frédéricom Bastiatom, že „...človek je ovplyvňovaný nielen svojím bezprostredným okolím, ale aj všetkými ľudskými individuami, ktoré súhrnne nazývame spoločnosť...“ (Bastiat, 1998, s. 62).

Emotívne aj racionálne motívy možno odvodiť pomocou myšlienok Adama Smitha. Emotívne dôvody popísal v *Teórii morálnych pohnútok* ([1759] 2005), kde uviedol, že „... v prirodzenosti človeka existujú určité princípy, ktoré spôsobujú, že je zainteresovaný na osude iných ľudí a že je pre neho ich šťastie nevyhnutné, i keď z toho nemá nič okrem radosti, že je toho svedkom“ (Smith, 2005, s. 5).

Racionálnu potrebu zladenia sa s ostatnými napríklad Paul Heyne prirovnáva k jazde šoférov áut na preplnenej ceste, či diaľnici a ich snahu zladíť svoj cieľ čo najrýchlejšie sa dostať na nejaké miesto s prispôbením sa možnostiam jazdy vzhľadom k ostatným šoférom (Heyne, 1991, s. 14-17).

Racionálne motívy ľudí dobrovoľne kooperovať Smith vyargumentoval prostredníctvom trhovej „neviditeľnej ruky“ (*invisible hand*) v *Pojednaní o podstate a pôvode bohatstva národov* ([1776] 2001). Prvotným impulzom spontánne neustále vznikajúcej spoločenskej kooperácie (*social cooperation*) sú uvedomené rozdielne schopnosti a zručnosti ľudí (know-how). Z nich plynúca **špecializácia sa** cez potrebu a schopnosť výmeny a obchodovania statkov medzi ľuďmi vzniká **deľba práce**. Tá je podľa Smitha kľúčovým zdrojom zvyšovania

produktivity práce a následne bohatstva jednotlivcov, firiem a celej spoločnosti. Smith to opisuje na príklade výroby špendlíkov:

„...výroba jedného špendlíka vyžaduje osemnásť samostatných úkonov. V niektorých manufaktúrach každý úkon robí osobitný robotník, ja som videl manufaktúru, kde boli na to zamestnaní desiat. [...] Za jeden deň dokázalo týchto desať ľudí vyrobiť viac než 48 000 špendlíkov, teda na jedného 4 800 špendlíkov denne. Keby však pracovali každý zvlášť a žiadny z nich by nebol tomuto remeslu vyučený, tak by určite nikto z nich nevyrobil viac ako dvadsať špendlíkov na deň, možno ani jeden“ (Smith, 2001, s. 8).

Prospešnosť dobrovoľnej kooperácie je napríklad popísaná v eseji Leonarda Reada *Ja ceruzka*.

Obdobná oslava dobrovoľnej kooperácie (a de facto i globalizácie) na základe špecializácie a deľby práce vychádza **zo sklonu k výmene a k obchodovaniu**. Ďalšími zdrojmi rastu bohatstva sú podľa neho vlastný záujem, konkurencia a akumulácia kapitálu a pôdy. K tomu pridáva schopnosť využívať v krajine absolútne výhody v zahraničnom obchode, vytvorené podmienky pre slobodný obchod, liberálnu hospodársku politiku vlády a garancie vlastníctva v krajine.

Ad 3. Princíp maximalizácie úžitku a čistých výhod

Výsledok individualizmu v kombinácii so vzájomným prispôsobovaním sa: – *maximalizácia úžitku*, resp. čisté výhody (nielen vo finančnom vyjadrení, ale i napríklad v podobe „dobrého mena“, či pocitu uspokojenia pri dobrovoľnej solidarite formou charity a podobne).

Základ: analýza minulosti, súčasnosti a racionálnych očakávaní, s využitím porovnávania (v čistom vyjadrení – napríklad výnosy vs. náklady), vrátane *princípu nákladov obetovanej príležitosti* (ako súčasť princípu č. 8). Schopnosť ekonomicky myslieť tak predstavuje schopnosť racionálne vyhodnocovať informácie, ako sa rozhodovať v ekonomických procesoch (napríklad investovania) – na základe porovnávania (skutočných a očakávaných) výnosov a nákladov daného a alternatívneho statku, respektíve činu.

Zrozumiteľne to približuje Paul Heyne, keď uvádza, že „jednotlivci uskutočňujú svoje činnosti na základe čistých výhod, ktoré očakávajú. Ak sa pomer očakávaného prospechu (prínosu) zvyšuje oproti očakávaným nákladom, tak danú činnosť uskutočňujú viac.“ (Heyne, 1991, s. 18).

Ad 4. Princíp neviditeľnej ruky trhu⁴

Adam Smith vydefinoval, že za predpokladu dobrovoľnosti uskutočňujú obe strany výmenu dovtedy, kým môžu na nej niečo získať (obojstranná výhodnosť výmeny). Jednotlivec, ktorý sleduje iba vlastný záujem (*self-interest*) je vedený *neviditeľnou rukou trhu* aj k cieľom, ktoré neboli súčasťou jeho zámerov, ale ktoré tým prinášajú prospechu jemu a ostatným v spoločnosti.

Neviditeľnú ruku trhu a príspevok vlastného záujmu k celospoločenskému opisuje v jednej z najcitovanejších pasáží *Bohatstva národov* nasledovne:

⁴ Na tomto mieste sú iba naznačené podstatné charakteristiky viažuce sa k tomuto princípu.

„To, že na nás každý deň čaká večera, nezáleží od láskavosti či dobroty mäsiara, pivovarníka alebo pekára, ale od toho, že každý z nich sleduje svoj vlastný záujem.“ *Nespoliehajme sa na ich ľudskosť, ale na ich sebeckosť (...)* Tým, že sledujú len svoj vlastný záujem, slúžia často záujmom spoločnosti účinnejšie, než keby sa o to vedome usilovali.“ (Smith, 2001, s. 16).

Vlastný záujem je hlavnou motiváciou k ekonomickej činnosti, ktorý so schopnosťou uvedomelej a cielenej výmeny, sklonom k vymieňaniu statkov a s **deľbou práce** prinášajú **prospech nielen zúčastneným stranám výmeny, ale aj ostatným v spoločnosti**. To vytvára trhový poriadok, ktorý sprostredkúva dôležité informácie jednotlivcom, aby vzájomne kooperovali, napríklad prostredníctvom cien.

Trhový poriadok je tak **nezámerným dôsledkom sledovania vlastných záujmov, nie dobrých úmyslov (altruizmu) vo výmenách**, ktoré prinášajú prospech pre spoločnosť.

Keďže pri dobrovoľnej výmene obe strany získavajú (je pre nich prospešná), tak možno hovoriť, že trh je *hra s pozitívnym súčtom*, nie zisk niekoho na úkor iného - „hra s pozitívnym súčtom“. To potvrdzuje nižšie uvedená definícia trhu

Trh možno definovať ako súhrn vzťahov a vzájomných prispôsobovaní individuálnych rozhodnutí, ktoré vedú k dobrovoľnej výmene (dohode) medzi subjektmi (ľuďmi), ponúkajúcimi a dopytujúcimi tovary, služby, resp. iné statky za určitú cenu.

Pre to, aby fungoval trh je potrebné, aby bolo splnených niekoľko inštitucionálnych podmienok. Okrem dobrovoľnosti a *laissez faire*:

- vlastníctvo so zmluvnou slobodou a garanciou legitímneho vlastníckeho práva;
- neobmedzovaná konkurencia a neregulovanie iných podmienok na trhu, vrátane cien.

Ad 5. Princíp vlastníctva a legitímneho vlastníckeho práva

Kľúčový ekonomický a etický princíp pre **fungovanie trhu (ale tiež pre osobnú slobodu)**⁵ je v nadväznosti na vlastníctvo seba samého (*self-ownership*) **súkromné vlastníctvo** (života a majetku) a **legitímne vlastnícke právo**, ako aj nedotknuteľnosť, rešpektovanie a ochrana vlastníctva a zmluvnej slobody.

Murray Rothbard napríklad argumentuje, že: „...*vlastníctvo* je konečná kontrola a správa zdrojov. Súčasťou vlastníckeho práva je tiež schopnosť rozhodovať o nich, ako aj právo vlastníctva sa zbaviť.“⁶

Za **legitímne vlastnícke právo** sa považuje vlastníctvo nadobudnuté bez obmedzenia slobody ostatných, napríklad vlastnou činnosťou alebo dobrovoľným získaním (nie vynucovaním) od iných ľudí. **Vlastnícke právo a povinnosť rešpektovať legitímne vlastnícke právo** iných je jednoznačný princíp, ktorý je **nutným predpokladom trhového a celkového spontánneho poriadku slobodnej spoločnosti**.

⁵ Friedrich August von Hayek napríklad uvádza, že „*system súkromného vlastníctva je najdôležitejšou zárukou slobody nielen pre tých, ktorí ho vlastní, ale aj pre ostatných.*“ ([1944] 2001).

⁶ Rothbard, 2001.

Rešpektované a neobmedzované súkromné vlastníctvo a právo vlastníkov slobodne nakladať s ich majetkom je základným predpokladom osobnej slobody, bohatstva ľudí a tiež kľúčovou podmienkou zdravého podnikateľského prostredia. Súkromné vlastníctvo upravuje hranice slobodnej voľby ľudského konania, sprehl'adňuje vzťahy v ekonomických činnostiach, tým **znamená aj zodpovednosť**.

Zasiahnutie do vlastníctva iného je tak problém nielen ekonomický, ale aj etický. Úlohou vlády je preto priamo do vlastníctva ľudí nezasahovať (aspoň okrem výberom určitej čiastky daní)⁷ a naopak, garantovať (legislatívnu) ochranu súkromného vlastníctva pred jeho narúšaním zo strany iných, resp. vynucovať a adekvátne trestať porušovanie.

Vlády však v praxi nielenže nedostatočne chránia súkromné vlastníctvo pred jeho narúšaním zo strany iných subjektov, ale navyše priamo zasahujú, narúšajú alebo obmedzujú vlastníctvo jednotlivcov. Najväčším zásahom do vlastníctva človeka je vyvlastnenie jeho majetku. To sa uskutočňuje častokrát pod „plášťom verejného záujmu“, dokonca v niektorých prípadoch aj pre účely „pomoci“ súkromnému subjektu. Príkladom takéhoto zásahu do vlastníctva ľudí bolo rozhodnutie vlády o získaní nevykúpených pozemkov pre súkromnú firmu Hyundai/KIA v roku 2004.

Ad 6. Princíp neobmedzovanej konkurencie

Nevyhnutnou podmienkou pre fungovanie trhu je tiež princíp neobmedzovanej konkurencie, respektíve v praxi aspoň čo najmenej obmedzovanej konkurencie. Konkurencia (definovaná ako neustály **dynamický proces objavovania**) vyžaduje rôznorodosť, aj to podmienok (inštitucionálnu konkurenciu), nie centrálnu zavádzajúcu harmonizáciu. Napríklad slovami Pascala Salina možno uviesť, že „...konkurencia je možná a žiaduca práve vtedy, ak sú ľudia odlišní a žijú v odlišných podmienkach...“ (Salin, 2007, s. 68).

Naopak, riadená harmonizácia nie je potrebná, ale je škodlivá pre fungujúci (spoločný) trh. Spôsobuje spriemerovanie a brzdí tvorivosť, snahy byť lepším a úspešnejším, obmedzuje konkurenciu a presúvanie sa za lepšími podmienkami.

Vlády však často rôznymi spôsobmi zasahujú a menia podmienky na slobodnú konkurenciu, tak na strane vstupu na trh (rôzne formy licencií a iných podmienok), podnikania na trhu a výstupu z trhu.

Zásahy vlád do konkurencie sú najčastejšie evidentné na príkladoch regulácií podnikania, napríklad hrubým zásahom sú napríklad selektívne priame alebo nepriame zvýhodnenia poskytované vládou niektorým podnikateľským subjektom. Patria k nim dotácie podnikateľským subjektom, investičné stimuly (zahraničným) investorom, či napríklad vládne záruky za úvery podnikateľských subjektov.

Negatívne dôsledky takýchto a podobných selektívnych „zvýhodnení“ niektorých subjektov na trhu sú dlhodobé a nielen ekonomické, ale aj etické. Neznamenajú totiž „iba“ väčšiu záťaž pre daňových platiteľov, vyššie ceny a nižšiu efektívnosť v dôsledku presunu peňazí od subjektov s racionálnejšími k subjektom s menej racionálnymi rozhodovaniami o nich, v dôsledku deformovania konkurenčnej súťaže a udržiavania „suchých konárov“ (neefektívnych firiem) pri živote (pri vládnej „podpore“ firme pred jej výstupom z trhu).

Tým, že vláda presmerováva peniaze z daní smerom k vybraným subjektom, poskytuje krátkodobú „výhodu“ (barlu) jednému na úkor iného. To spôsobuje slovami Murraya

⁷ Najrozšírenejším a najviac akceptovaným obmedzením vlastníckych práv je totiž zákonné nútenie ľudí odovzdávať časť svojich príjmov vláde v podobe daní, odvodov, či iných povinných poplatkov.

Rohtbarda „kastovný konflikt“.⁸ Dôsledkom býva vyššia pohodlnosť podnikateľov v dotačnom odvetví, závislosť podnikania a investovania od vládnej „pomoci“ a rozširovanie záujmu iných o obdobnú vládnu podporu. Keďže sa takýmto subjektom znižuje podnikateľské riziko, klesá ich a nielen ich podnikateľská aktivita, efektivita a výkonnosť, tým v dlhodobjšom horizonte aj počet pracovných miest.

Ad 7. Princíp hodnoty a nákladov obetovanej príležitosti

Pochopenie významu hodnoty a ceny je v ekonomii podstatné, osobitne to, že v ekonomických procesoch má všetko svoju hodnotu, resp. „nič nie je zadarmo“ („nijaký obed nie je zadarmo“ - „no such thing as a free lunch“). Ide iba o to, koľko a kto za tovar alebo službu (za)platí.

Presadzovanie „bezplatnosti“, napríklad v sociálnej sfére, je však medzi ľuďmi (a voličmi) populárne práve z dôvodu nepochopenia tohto princípu. Dôvodom je skutočnosť, že deklarováním „bezplatnosti“ sa vyvoláva ilúzia, že napríklad za danú službu, či inú formu podpory nie je potrebné platiť. Prijemca služby za ňu síce neplatí priamo v čase jej využívania, finančná záťaž sa však prenáša (aj) na ostatných v spoločnosti, ktorí musia za relevantnú službu zaplatiť z (vyšších) daní a/alebo sociálnych odvodov.

Základné porovnanie prístupov k vymedzeniu hodnoty:

- objektivne (nákladové, vnútorne zabudované), odvodené z ocenenia práce a jej produktivity a akumulácie kapitálu (A. Smith - „paradox hodnoty“) a od všetkých výrobných zdrojov - práca, kapitál, pôda (J. B. Say) – v ekonomickej teórii aj v praxi vyvrátený prístup;
- subjektivne – odvodené zo správania sa jednotlivca (spotrebiteľa) - hodnota od subjektívneho prisúdenia hraničnej užitočnosti jednotlivcom (spotrebiteľom,....) – teória hraničnej užitočnosti (W. Jevons, C. Menger, L. Walras)

Ako jediný relevantný prístup sa v súčasnosti v ekonomii akceptuje subjektívna teória hraničnej užitočnosti. S ňou súvisí koncept nákladov obetovanej príležitosti (*opportunity costs*). Autorom tohto konceptu je Friedrich von Wieser. Z pohľadu rozhodovania sa jednotlivca predstavujú náklady obetovanej príležitosti hodnotu ušlej (druhej preferovanej) príležitostí (náklady jej činnosti), ktoré jednotlivec obetuje pri rozhodovaní sa medzi minimálne dvoma alternatívami.⁹

⁸ Pozri Rohtbard, 2001, s. 286.

⁹ Viac napríklad v Heyne, s. 53-67.